

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА І ПРОТЕСТАНТСЬКІ ГРОМАДИ ЗАКАРПАТТЯ В 1946-1949 РОКАХ

Деформації радянської соціалістичної системи особливо відчутно позначилися на ставленні до протестантських громад, заклали підвалини тих негативних внутрішніх процесів у релігійному середовищі, які наша держава послідовно намагається розв'язати сьогодні.

Радянська історіографія негативно оцінювала діяльність протестантських громад, засуджуючи вузькокорпоративність "сектантського підпілля" та їх різке неприйняття радянської влади. У свою чергу, лідери бантисму закликали скинути „ідола партійного недоумства" [1]. Зрозуміло, що кардинально іншої оцінки діяльності протестантських сект у часи тоталітаризму і не могло бути, адже саме їх віровчення відкидало православні догмати, тоді, як відомо, пріоритет надавався православ'ю.

У часи перебудови деякі історики зробили спробу об'єктивного висвітлення діяльності протестантських громад, однак часом надмірно фетишизуючи їх соціальну активність, особливо євангельських християн-бантистів, у митотворчій діяльності та русі милосердя [2].

Але слід визнати наступне: як і радянські дослідники, так і сучасні, одностайно висловлювали думку про те, що релігійна ідеологія протестантського руху "модернізована", "більш пристосована" [3] до нового типу держави, але разом з тим і наголошували, що так звана "тактика пристосовництва" [4] є не що інше, як основна форма ідеологічної боротьби [5].

Зарубіжна історіографія сучасної доби також долучилася до аналізу історичних джерел у векторі відносин "держава – церква". Зокрема, Карл Вільгельм Фріке у рецензії на наукову працю Герхарда Безіра та Штефана Вольфа „Пастор, християни та католики" відзначив основну заслугу видавців в опублікуванні документів архіву Штазі (архіву Міністерства державної безпеки НДР – ОЛ.), які висвітлюють проблеми взаємовідносин держави і євангелістської церкви у Східній Німеччині 1949-1989 років: "Що вони зробили – це пояснює їх успіх, – є набагато більше, ніж тільки ретельне опублікування документальних джерел про відносини держави – церкви в колишній НДР у дзеркалі документів Міністерства безпеки. Їх поява ... є прикладом наукової праці" [6].

Видання документального твору Безіра і Вольфа зустрів шалений опір з боку церковного кліру: Вернер Круше – єпископ церковної провінції Саксонія, охарактеризував його як "науковий несерйозний памфлет", Юрген Шмуде – глава синоду євангелістської церкви Німеччини – "кавістю" [7]. Фріке слушно зауважує, що негативна реакція на дослідження Безіра і Вольфа певною мірою пояснюється тим, що обидва

видавці були євангелістськими теологами: Герхард Безір – професором церковної історії в Церковній школі Берліна, Штефан Вольф працював у відомстві федеральних уповноважених осіб служби державної безпеки НДР.

Як зазначає автор наукової рецензії, вже у лютому 1949 року з'явився перший документ, який став яскравим свідченням встановлення контролю держави над церквою – інформація керівника кримінального відділу землі Галле, адресована політичній поліції – К-5 при Німецькому внутрішньому управлінні у Південному Берліні. Зокрема, у згаданій інформації йшлося про „посилену активність церковної молоді” у містах та поселеннях землі Саксе-Ангальт [8]. А вже законом від 8 лютого 1950 року було створено Міністерство державної безпеки НДР. Саме з цього часу церкви стають „об'єктами оперативної роботи”.

Не стала винятком у провадженні політики щодо церкви і Радянська держава. Зокрема, Фріке стверджує про існування з 1986 року домовленості між Міністерством державної безпеки НДР та КДБ так званого „Плану співпраці” між Головами XX-им відділом та V-им управлінням КДБ щодо встановлення контролю над церквами [9].

І не випадково, зазначає вчений, дискусії щодо відносин „державо-церква Німеччини” в 40-і нині розгорілись у повну силу. А виток сучасних проблем державно-церковних відносин слід шукати у II пол. 40-х – у її величності Системі.

Особливістю відзначалася державна політика щодо конфесій Закарпаття в II пол. 40-х – періоді неоднозначному, складному і трагічному: знищення греко-католицької церкви у 1947-49 роках, цькування римо-католицьких вірників, конфіскація церковної власності та майна немінуче призвели до напруження стосунків між новою владою і церквою. Але повоєнні 40-і широке поле діяльності на теренах Закарпаття різноманітних сектантських обшин: „вільних християн” (так званих „дарбістів” Закарпаття) – релігійної секти, що отримала назву від імені її засновника – англійця Джона Дарбі. У 1946 році „дарбісти” приєдналися до Союзу євангелістських християн-баптистів, Секта існувала тільки у нашому краї. – О.Л.), євангелістських християн-баптистів, адвентистів, Свідків Єгови, християн віри євангелістської („п'ятидесятників”)...

Перед владними структурами постало питання: як здійснювати контроль над багаточисленними сектантськими релігійними громадами? Відсутність знань про історію, побут, етнографію Закарпаття, незнання місцевого діалекту – саме ці чинники не сприяли вільному орієнтуванню Уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Закарпатській області С. Ляміна-Агафонова у тогочасному релігійному русі краю.

Місцевим органам влади – кураторам релігійних питань, Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів

СРСР по Українській РСР П.Вільховий запропонував схему, яка стала першим кроком до всевладного контролю над релігійними громадами сектантів. Звертаючись до Ляміна-Агафонова, він вимагав: „...Необхідно якомога швидше вивчити побут, етнографію, історію Закарпаття, щоб краще орієнтуватися у сьогоднішніх проявах релігійного руху. Намагайтесь і мову вивчати, щоб і у цій частині себе ще більше озброїти” [10].

Другим кроком став взаємоз'язок з працівниками окружних, сільських і селищних радянських партійних організацій: „Вони, – зауважував з цього приводу П. Вільховий, – як джерело інформації (усної) – вельми будуть для Вас цінними” [11].

Третім, і найважливішим кроком влади, стало визначення тієї релігійної общини, яка мала б відіграти роль покійного знаряддя у її руках щодо встановлення контролю над протестантськими громадами Закарпаття.

Аналізуючи архівні документи згаданого періоду, ми маємо змогу прослідкувати, наскільки вміло владні структури визначили саме ту релігійну конфесію, яка б виконала їх місію: об'єднати нечисленні, розпорошені релігійні громади протестантського спрямування під егідою єдиного ідеологічного організаційно-керуючого центру. Цю „почесну” роботу було доручено євангелістським християнам-баптистам. Чому саме, спробуємо дати відповідь, спираючись на історичні джерела.

У „Довідці про євангелістських християн-баптистів 1946 року” владний Київ поінформував місцеві радянські партійні органи про наступне: „За нашими відомостями, в Закарпатті є 56 релігійних громад і груп баптистів з 1600 членами (офіційну реєстрацію релігійних обшин розпочато у травні 1947 року – О.Л.) і 25 релігійних громад так званих „вільних християн” з 700 членами. З них 10 громад – із мадяр, 1 – із румун і 70 – із русин.” [12]. Таким чином, євангелістські християни-баптисти становили досить-таки потужну базу для об'єднання під їх керівництвом інших релігійних обшин протестантів, мали чітку організаційну структуру на чолі з керуючим центром у Москві – Всесоюзною Радою Євангелістських християн-баптистів.

Місцевим партійним органам влади пропонувалось приступити до серйозного і ґрунтовного вивчення релігійних громад євангелістських християн-баптистів (далі – ЄХБ – О.Л.) та їх керівників. Найбільшими центрами ЄХБ у нашому краї були визнані м. Мукачеве та с. Буштино Тячівської округи [13].

Поряд із вивченням і збиранням якомога ширших відомостей на релігійні общини ЄХБ та їх пресвітерів, радянським партійним і силовим органам пропонувалось тримати у полі зору й общини Свідків Бога Єгови, адвентистів та реформатів. Свідки Бога Єгови, як зазначалось у документі, є найбільш ворожі до Радянської влади: „Про ці секти („єгови́сти” – О.Л.)

всі відомості передайте одразу органам Міністерства Державної Безпеки для вжиття відповідних заходів" [14].

Саме у 1946 році влада зробила першу спробу до об'єднання релігійних громад протестантів під проводом ЄХБ. Першою сектою, яка примусово стала на шлях об'єднання з ЄХБ, були "вільні християни" [15]. У січні того ж року на Закарпаття прибуває О.Л.Андрєєв – Уповноважений Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів по УРСР з метою підготовки та організації об'єднання ЄХБ з общинами "вільних християн". Особи Андрєєва повинні були активно сприяти всі місцеві органи влади [16]. Підготовчу роботу щодо об'єднання було завершено у рекордно короткий строк – місячний термін.

22 лютого 1946 року у м. Мукачеві відбулася конференція у складі Генерального Секретаря Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів (далі ВРСХБ – О.Л.) брата В.В.Карєва, Уповноваженого ВРСХБ по УРСР брата О.Л.Андрєєва та представників общин "вільних християн". Результатом проведення конференції стало підписання 27 лютого 1946 року Акта про приєднання всіх общин "вільних християн" Закарпаття до Союзу євангельських християн-баптистів СРСР і об'єднання, (а фактично – злиття – О.Л.) з баптистськими общинами краю в одне братство й спільну реєстрацію згідно законів СРСР [17].

Чи всі релігійні громади "вільних християн" погодилися на умови так званого "об'єднання"? Як свідчить ряд документів, владна політика штучного об'єднання релігійних сект зустріла рішучий опір з боку "вільних християн". Зокрема, Рада у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР поінформувала місцеві партійні органи про те, що громади "вільних християн" Закарпаття не визнають рішення Мукачівської конференції про об'єднання з баптистами та спільну реєстрацію, відмовляються від керівництва з боку Всесоюзної Ради Євангельських християн-баптистів [18].

У той же час можемо констатувати, що центральною владною верхівкою вже у 1946 році були сформульовані основні принципи державної політики щодо "вільних християн":

- 1) заборона самостійної реєстрації;
- 2) реєстрація "вільних християн" як общин ЄХБ за умови представлення протоколу загальних зборів про злиття з ЄХБ;
- 3) індивідуальне входження кожної общини „вільних” в общини ЄХБ [19].

Цілком закономірно постає питання: яка релігійна община стане наступною у політичних розкладах влади? І знову спрацював старий механізм: малочисельна, організаційно слабка, без єдиного керуючого центру релігійна община реформатів – чудова знахідка для втілення мети. Оскільки у реформатів був відсутній їх глава – єпископ, Уповноважений С.Лямін-Агафонов ставить перед собою завдання: яку кандидатуру обрати

виконуючим обов'язки єпископа і яким чином провести збори реформатського духовенства щодо його обрання? [20].

Майбутня кандидатура повинна була бути узгодженою з Радою у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР. Тільки після санкції Московського керуючого центру місцеве чиновництво мало право надати дозвіл реформатським священикам на обрання старшого керівника їх церкви [21].

12 лютого 1947 року у с. Великі Берези Березівської округи відбулися вибори обласного Уповноваженого у справах реформатської церкви. За результатами виборів, найбільшу кількість голосів – 80 з 82 – отримав Дерке Стефан – священик, єпархіальний головний секретар, по одному – Барі Юлій – березівський намісник та Генчі Адальберт.

Кандидатура Дерке Стефана якраз не влаштувала центральну владну верхівку. Лямін-Агафонов волів бачити Уповноваженим у справах реформатської церкви декана Барі Юлія. До того ж, і внутрішньочерковні чвари реформатів викликали велике занепокоєння місцевих владних кіл. Справа об'єднання реформатської церкви з ЄХБ відкладалась на невизначений час.

Відомо, у протестантських общинах вивчення і цитування Біблії у проповідях є основою основ, а опозиційний "дружній гурток" пропагував розуміння поняття покаяння на супереч традиційному віровченню реформатської церкви: "...Своєю діяльністю посіяли розбрат між вірними членами церкви... різноманітними назвами: "віруючий", "невіруючий", "покаянний", "новий реформат", "Ісусу відданий". [22]. Згадані нововведення церковних опозиціонерів призвели б до розколу вірників реформатської церкви, а це, у свою чергу, – до створення нової церковної ієрархії. [23].

Звичайно, ці події не могли не насторожувати владні структури, а отже, питання обрання обласного Уповноваженого у справах реформатської церкви – слухняної маріонетки – вимагало негайного вирішення.

У травні 1947 році Барі Юлій на вимогу Ляміна-Агафопова звертається до вірників-реформатів, пасторів та пресвітерів із письмовим зверненням, у якому "за бажанням державного уряду" [24] обґрунтовує свою згоду тимчасово обійняти посаду обласного Уповноваженого у справах реформатської церкви.

Щоб якнайкраще зрозуміти мотиви Барі Юлія стати обласним Уповноваженим, звернемося до подій, які так чи інакше вплинули на його рішення:

1) Знання організаційно-територіальної структури реформатської церкви: Сен-Жерменські угоди від 8 вересня 1919 року юридичне закріпили акт входження Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь до складу Чехословаччини. У цей період Угорська реформатська церква мала 88

церковних приходів і 49 церковних шкіл. Вона організувала окрему єпископію і таким чином приєдналась до Угорської реформатської церкви у Чехословаччині [25].

2 листопада 1938 року згідно умов Віденського арбітражу гортійська Угорщина окупувала значну частину території Підкарпатської Русі: до фашистської Угорщини були приєднані міста Ужгород, Мукачеве і Берегове з прилеглими територіями. У цей період організаційно-структурне управління церковними справами реформатів формально здійснював старший декан Барі Юлій посередництвом деканів Марамороської, Бережської та Ужанської жуп. Резиденціями відповідно були: Марамороського декана – с. Фанчикова, Севлюшської округи, Ужанського – с.Струмківка (Сюрте) Ужгородської округи, Берегівського – с. Полово Берегівської округи [26].

Після встановлення Радянської влади на Закарпатті Угорська реформатська церква Підкарпатської Русі відокремилась як від реформатської церкви Угорщини, так і від реформатської церкви Чехословаччини [27].

У своєму зверненні до пасторів та вірників реформатської церкви Барі Юлій писав: "... я був компетентним, як найстарший в уряді (реформатської церкви – О.Л.) і єдиний активний декан у всіх трьох тут церковних районах, які залишались, тому що відомо, що деканські уряди і декани інших двох районів zostалися за кордоном" [28].

2) Активізація діяльності опозиційного "дружнього гуртка", який почав "...розповсюджувати страхотливі чутки (взяття наших церков, депортація наших пасторів), якщо будемо зволікати зараз із реформуванням нашої церкви за бажанням Уповноваженого" (у справах релігійних культів по Закарпатській області – О.Л.) [29].

3) Як уже наголошувалось, за результатами церковних виборів 12 лютого 1947 року, обласним Уповноваженим у справах реформатської церкви було обрано Дерке Стефана, але – і саме цей момент, на мою думку, відіграв провідну роль, – вибори чітко не окреслили компетенцію /підкр. наше – авт./ новообраного Уповноваженого: або його завдання – вирішення з владою поточних внутрішньоцерковних питань, або надання йому повноважень єпископа реформатської церкви, і, як наслідок – вирішення адміністративних питань, що, як відомо, додає більшого впливу і престижу [30]. Саме цей момент і використав Лямін-Агафонов у справі призначення Уповноваженого у справах реформатської церкви Барі Юлія: "...змусив мене прийняти посаду старшого" [31].

Чому саме кандидатура Барі Юлія, а не Дерке Стефана влаштовувала чиновників від релігії? З одного боку – порівняно молодий, активний, церковно-районний головний нотар і суддя-радник, новосільський пастор був досить-таки загрозливою фігурою для них, з іншого – Барі Юлій, хоч не менш авторитетний і досвідчений, але, (і він особисто на цьому

наголошував, а, отже, й добре розумів) – "...поважний вік, слабке здоров'я, надмірна завантаженість, неможливість здійснювати поїздки, незнання державної мови ні у слові, ні у письмі" [32] – ось ті основні чинники, які вплинули на рішення владної вертикалі, що прагнула однієї мети – щоб церква та її діячі не втручалися в політичні питання і утримувались "у новій мірі від антидержавної поведінки" [33].

Таким чином, головна мета була досягнута – маріонетковий уряд реформатської церкви створено. А тим часом ідея об'єднання реформатської церкви Закарпаття під егідою Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів знайшла підтримку і у вищих колах реформатського духовенства за кордоном, зокрема, у Генеральній Раді Угорської реформатської церкви. На ім'я голови Ради Південних баптистів Америки Луї Ньютона у березні 1947 року надходить письмове звернення від Ласло Раваша – єпископа, церковного голови Генеральної Ради Угорської реформатської церкви.

Віддаючи належне організаційній потужності церкви ЄХБ, Ласло Раваш висловлює прохання посприяти залученню керуючого центру ЄХБ у Москві до справи об'єднання: "Побудова Царства Божого – це загальна справа протестантизму. На цій підставі ми просимо Раду баптистів (в Америці – О.Л.) – допомогти Угорській реформатській церкві Підкарпаття у приєднанні до загальної справи протестанських громад Росії" [34]. При цьому Раваш зазначає, що найвищим органом правління Угорської реформатської церкви надіслано листи пасторам Закарпаття з порадою "шукати співробітництва з протестантами Росії" [35].

Луї Ньютон розгорнув активну діяльність щодо справи об'єднання реформатів Закарпаття з баптистами. Зокрема, він звернувся до Я. Жилкова, який очолював Всесоюзну Раду ЄХБ у Москві, з проханням висловити свою думку з цього приводу [36].

Цікавою є і позиція влади. З одного боку – до справи об'єднання реформатів з баптистами залучаються міжнародні організації, з іншого – намагання не втрачати контроль над перебігом подій.

Заступник Уповноваженого Ради у справах релігійних культів по УРСР Сазонов перед Лямінін-Агафоновим поставив непросте завдання: "... дуже тактовним шляхом з'ясувати у місцевих реформатських пасторів шляхи і форми цього приєднання" [37].

Наприкінці червня 1947 року Барі Юлій інформує Ляміна-Агафонову про намір щодо проведення зборів пасторів реформатської церкви у Батєві. На порядку денному стояло питання про співробітництво з центральним керівництвом, баптистів ВРЄХБ [38], на що і отримув відповідний дозвіл [39].

27 червня того ж року три декани реформатської церкви Закарпаття – Лайош Шандор – марамороський декан, Іллен Іштван – бережський декан і Гечі Адальберт – ужанський декан спільно з Барі Юлієм

підписали заяву про співробітництво з баптистами, про що і було повідомлено ВРЄХБ СРСР через представника їх духовного центру І.Г. Іванова [40]. Зокрема, у документі йшлося про наступне: "... ми (реформати – О.Л.) зі свого боку з християнським братським серцем вітаємо цю пропозицію й готові приступити до практичного проведення даного співробітництва" [41].

8 липня 1947 року у Батєві відбулися збори пасторів реформатської церкви Закарпаття. 60 її представників вирішили свою подальшу долю, визнавши правильним рішення деканів від 27 червня 1947 року щодо міжконфесійного співробітництва [42]. Відносини з найвищим керівництвом ЄХБ реформатські пастори пропонували будувати шляхом переговорів. З цієї метою була обрана делегація реформатських пасторів у складі: Ваца Йосипа, Руски Варфоломея, Генчі Адальберта, Шарканя Людвіга, Надя Йосипа, та Ілеша Іштвана [43]. Зібрання духовенства, яке відбулось 11 липня 1947 року у Берегові, прийняло доленосне рішення: оголосити серед реформатських приходів Закарпаття про те, що "церква євангельських християн-баптистів СРСР є близькою для реформатської церкви і перебуває з нею у братській любові та спілкуванні" [44], окреслені шляхи співробітництва двох церков: через уповноважених представників провести ознайомлення із церковно-ієрархічною структурою та діяльністю окремих пасторів і приходів. Уповноваженням щодо вирішення спірних питань між ЄХБ та реформатами обрано представника баптистів – вже згаданого брата Іванова [45]. Через три дні після проведення зборів Іванов інформує Ляміна-Агафонова щодо їх підсумків: "В результаті первинних переговорів між ВРЄХБ і реформатською церквою Закарпатської області УРСР встановлений тісний зв'язок між нашою Радою у Москві, який повинен, мабуть, завершитись об'єднанням реформатської церкви під юрисдикцією Московської Ради (підкр. наше – авт.). Реєстрація приходів ще не розпочата і буде, у випадку об'єднання, відбуватися за участю ВРЄХБ" [46]. Разом з тим, Іванов звертає увагу Ляміна-Агафонова на недопустимість застосування силових методів щодо реформатів. Особливого резонансу серед реформатських вірників та кліру, як зазначив Уповноважений ВРЄХБ, набула подія, яка сталася у Мукачеві: "...У зв'язку з виїздом в Угорщину пастора Ковача І.А., пасторський дім, де він мешкає тепер, взятий в облогу цілою низкою військових і цивільних осіб, які вимагають огляду пасторської квартири, неважаючи на те, що у квартирі перебуває новообраний священник" [47].

Звичайно, такі дії владних "достоїнств" створювали нездорові настрої серед реформатів.

Наприкінці 40-х років остаточно були відпрацьовані й форми та методи державної політики щодо релігійних громад, яскраво виражені у документі від 3 вересня 1949 року "Про деякі форми і методи вивчення общин релігійних культів":

- уточнення кількості общин, їх місцезнаходження, час виникнення, відстань між ними; відомості щодо кількості й короткі анкетні дані на їх вірників;
- розповсюдження общин (та їх окремих груп вірників) по районах і населених пунктах області;
- вплив общин на оточуюче населення і причини збільшення(або зменшення) кількості вірників у общинах;
- форми релігійної пропаганди (їх зміст і методи); соціально-політична і релігійна характеристика активу; заходи, які вжиті для регулювання релігійної діяльності служителів культу;
- стан молитовних будівель [48].

Таким чином, основою державної політики щодо діяльності, її зрештою, існування релігійних громад протестантів Закарпаття став всевідомий контроль, який набув найбільш жорстких адміністративних принципів, форм і методів Системи.

1. Поліщук Ю. Баптизм колись і тепер. - Ужгород: Карпати, 1976. - С. 13.
2. Слесарь В. Сучасний протестантизм: динаміка, проєкти і тенденції. - К.: Т-во "Знання" УРСР, 1989. - Сер. 5 "Науково-атеїстична", № 12.-С.16.
3. Поліщук М. Державно-церковні відносини на Закарпатті та Східній Словаччині в 20 - середині 30-х років XX століття. - Ужгород, 1996. - С. 20.
4. Поліщук Ю. Названа праця. - с. 15.
5. Там же. - с. 15.
6. Fricke K.W. Die Kirchen in Spiegel von Stasi - Akten //Deutsches Archiv, № 3, -S.420
7. Ibid. - S. 420.
8. Ibid. - S. 421.
9. Ibid. - S. 422.
10. Державний архів Закарпатської області (далі - ДАЗО). ф. 1490, оп. 1, од. зб. 14, арк. 2.
11. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 14, арк. 2.
12. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 1, арк. 6.
13. Там же.
14. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 1, арк. 7.
15. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 1, арк. 6.
16. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 4, арк. 3.
17. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 4, арк. 5.
18. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 1, арк. 8.
19. Там же.
20. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 2, арк. 2.
21. Там же.
22. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 7.
23. Там же.
24. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 8.
25. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 12.
26. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 39, арк. 38.
27. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 12.

28. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 8.
29. Там же.
30. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 9.
31. Там же.
32. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 10.
33. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 9.
34. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 12.
35. Там же.
36. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 13.
37. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 11.
38. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 16.
39. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 23.
40. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 18.
41. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 20.
42. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 28.
43. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 27.
44. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 29.
45. Там же.
46. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 18, арк. 31.
47. Там же.
48. ДАЗО ф. 1490, оп. 1, од. зб. 38, арк. 49.

Сергій Михайлов (Ужгород, Україна)

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА НА ЗАКАРПАТТІ В ПЕРІОД "ВІДЛИГИ" (1956-1964 рр.)

До сьогодні написано чимало досліджень, присвячених різним проблемам історії Закарпаття від найдавніших часів до новітнього часу. Одночасно, слід зауважити, що практично невивченим залишається період хрущовської "відлиги" (1956-1964 рр.), зокрема, що стосується антирелігійної кампанії на Закарпатті.

Після короткого періоду відносно поборжливості ставлення властей до Православної церкви (1943-1953 рр.) настав час жорстких переслідувань – нищення храмів, ліквідація монастирів, закриття духовних академій, утиски духовенства і віруючих. Гоніння пов'язувалися з іменем першого секретаря ЦК КПРС М.Хрущова, який сліпо вірив у побудову соціалістичного суспільства, в якому, згідно з настановами марксизму – лєнінізму, місця релігії не відводилося.¹ Ліквідовуючи греко-католицьку церкву, радянська алада визнавала православне віросповідання. Але все робила для того, щоб тримати під державним контролем і діяльність православного духовенства.

Головною метою партійного керівництва було атеїстичне виховання населення, особливо молоді. Для цього часто обмежувалася робота служителів культу і монастирів. Підриє економічних засад релігійних діячів усіх напрямків, у тому числі і православних, полягав у конфіскації церковних земельних угідь і будівель, позбавлення прав духовенства на